

Bir Toplum Mühendisliği Olarak 28 Şubat

KAPAK

Bir Toplum Mühendisliği Olarak 28 Şubat

Muzaffer Emin Göksu

Toplumsal hafızada hayırla yad edilebilecek bir özelliği bulunmasa da 28 Şubat hareketi son dönem Türk tarihinin önemli dönemeçlerinden birisi olmuştur. Kendisine devlet erki teslim edilmiş askeri ve sivil bir elit kesim, sahip olduğu yasal yetkiyi kullanarak mevcut anayasal düzeni zorlayarak, var olan hukuk ve diğer kurumları sürükleyerek toplumu yeniden dizayn etmeye, fazlalık olarak gördüğü sosyal unsurları atmaya girişmiş ve böylece çağdaş cumhuriyeti koruduğunu ileri sürmüştür. Sonunda sistemin içi bir hayli boşaltılmış, altından halk çekilip alınmaya çalışılmış, toplumsal güven büyük çapta sarsılmış, derken ülke bu korumacılık altında, rejimin kapalılığı ve sistenden yuzna olma argümanlarının da işin içine karıştığı, tarihinin en büyük soygunlarından birini yaşamıştır.

Kanaatimizce bu hareket, modern ulus devlet yapısının tarihsel gelişimi içinde değerlendirilebilir. 28 Şubat süreci bittiğinde de mevcut yapı sürdükçe, toplumca neler yaşayabileceğini kestirebilmek için söz konusu sürecin iyi analiz edilmesi gerekir.

28 Şubat ve benzeri oluşumların asıl aktörü seçkinlik, meşruiyet ideolojisi ise çağdaşlaştırıcılıktır. Onun için yazımızı bu kavramlar çerçevesinde geliştirmeye çalışacağız. Bizim seçkin yapı dediğimiz, bazı toplum bilimcilerin devlet eliti olarak adlandırdığı kesim için özellikle bu süreçte

"toplum mühendisliği" deyimini sıkça kullanılmıştır. Bu akımdan işe söz konusu kavramı açmakla başlayabiliriz.

Toplum Mühendisliği

Ansiklopedik sözlüklere göre mühendislik, bilimsel ilkelerin, doğadaki kaynakların en verimli biçimde yapı ve ürünlere dönüştürülmesi amacıyla uygulamaya konması sanatıdır. Yani mühendisliğin uygulayıcı yönü ön plandadır. Makine, inşaat, kinye ve elektrik geleneksel dört temel alan ve bunların maden, metalurji, ziraat, orman, nükleer teknoloji, çevre gibi pek çok alt birimleri için kullanılan mühendisliklerin ortak yönü, nesnel dünya yani sürece kendisinin bir katkısı bulunmayan fiziksel alanla ilgili olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında meselâ bir bitki mühendisliği, hayvan mühendisliği veya insan ya da toplum mühendisliğinden normal şartlarda söz edilemez. Çünkü bunlar üzerinde yapılan işlemler, doğasını değiştirmek değil, naif bir yönlendiricilik olarak kalır. Hele insanın fert ve topluluk hali üzerinde keyfi tasarruflarda bulunulmaz. Bulunulduğunda da anlamlı ve tutarlı olmaz.

Bu bağlamda siyaset bilimi ve sosyoloji birer toplum mühendisliği değildirler. Sosyolojinin, Fransız İhtilalinin kaos ortamında doğduğu ve bir toplumsal kaygı içinde "toplumsal düzenin ne ol-

28 Şubat için ortaya konabilecek en önemli yargı herhalde ülkemizde iflas eden seçkinciliğe ait bir "siyasal irtica hareketi" olmasıdır. Ne var ki o, yavuz hırsız misali kendi vasfını toplum aynasında görmüştür. Üstlendiğini düşündüğü siyasal yapılanmanın altın çağı saydığı günlerine geri dönme ve toplumu döndürme özlemi bu irtica tanımlamasında kullanılabilecek önemli bir argümandır.

duğu" ve "bu düzenin nasıl korunabileceği" sorularını cevaplamak üzere ortaya çıktığı kabul edilir ve hatta ilk otoriteler Comte ve Durkheim gibi düşünürlerin toplumsal bütünlüğü sağlamak için "ikincil yapıların güçlendirilmesi" gibi önerilerde bulundukları bilinmektedir. Ne var ki bütün bunlar bir müdahale değil, bir analiz ve öngörü düzeyinde kalırlar.

Çağlar Keyder'e göre toplum mühendisliği (onun kullanımıyla devlet eliti) hükümet etmeye ilişkin sembolik sermayeyi elinde tutan, devletin gücüne ve ulusal birliğin bozulmasına ilişkin korkuları manipüle eden ve yarattığı korku atmosferini kullanarak kendi ayrıcalık statüsünü devam ettirmeye çalışan bir gruptur(s.150).

İnsan birlikteliklerini bir güçle yeniden şekillendirme faaliyetleri, yani kelimelerin tam anlamıyla toplum mühendisliği, modern ulus devlet yapılarıyla ortaya çıktı. Bir ulusçu siyasal ideoloji ve nihayet "ulusal kalkınmacılık" adlı iktisat ideolojisiyle toplumlarını 20. yüzyılın son çeyreğinde iflas edene kadar sürüklediler. Aşağıda bu serüveni kısaca tasvir etmeye çalışacağız.

Ulusçuluk İdeolojisi

Keyder'e göre "merkezi çağdaştırmacılık" (bir başka deyişle toplum mühendisliği) modern ulus devlet yapılarıyla ortaya çıktı. O bölge halkının ortak çabalarıyla oluşan devlet, (dini, etnik, vb.) farklı demografik unsurları kullanarak üzerine oturduğu toplumu yeniden inşa etti. Eğitim, ekonomi,

din, aile hayatı, kısacası tüm kurumlar yeniden dizayn edildi, böylece ulus denen olgu oluşturuldu. Sözün kısası ulus belli amaç ve hedefler doğrultusunda yeniden inşa edilmiş halk demektir, inşa edicileri ise seçkinlerdir.

Seçkinler toplumun her şeyini yeniden şekillendirme tutkusunu bakımından tam bir toplum mühendisi durumundadırlar. Onlara göre ellerinin altındaki toplum üzerinde yapılamayacak operasyon yoktur. Çünkü halk çalıştırılmak üzere Afrika'dan getirilmiş zenciler, kendileri ise çifliğin kahyanları konumundadırlar. Her siyasal yapı için önemli olan meşruiyetlerini de "çağdaştırmacılık"tan almaktadırlar. Basitleştirerek söylemek gerekirse her türlü dizayn etmede mutlak hak ve yetkiye sahiptirler, çünkü cahil halkın bilemeyeceği bir çağdaştırmacılık misyonuna sahiptirler. Onun için de çağdaştırdıkları halkı dinlemek bu konudaki fikirlerini almak durumunda değildirler.

Biz burada çağdaştırmacılığın bir meşruiyet sebebi olup olmadığını tartışmayacağız, bu merkezi çağdaştırmacılığın açmazlarını göstermeye çalışacağız. Gerçi kısaca belirtmek gerekirse meşruiyet halk ile ilgili bir şeydir, basit bir anekdot ile anlatmak gerekirse şeyhin uçtuğuna (uçmasa bile) müridler inanmalıdır, şeyhin kendisiyle ilgili uçuş iddiası problemi çözmez.

Seçkinler yapısı, ellerinin altındaki ulus denen bu kitleyi sevk ve idare etme konusunda bazı ideolojilere tutundular. Bu ideolojilerin en popülerleri ulusçuluk (milliyetçilik) idi. Söz konusu milliyetçilik, toplum mühendisliğinin bir başka ifadesi olan devletçilikten ibarettir. Bu süreçte devlet, ustaca bir atlamayla toplumun yerine konulmuştur: Mülki irade, bağımsızlık, egemenlik, vb. millete nispet ediliyorsa da bunların hemen hepsi devlet içindi. Bu yargı bir indirgemecilikle doğru da gözüküyordu; öyle ya devlet bağımsız ise millet de bağımsızdı, devlet bir varlığa sahipse bu milletin demektir. Halbuki doğru olan tersiydi, sosyal politik, ekonomik bir toplumun zenginliği o devletin zenginliği demektir.

"Ulusal Kalkınmacılık" ve İflası

1930'larıdaki "büyük kriz" bu ulusçu devletçi yapının hatalarını gösterme yerine güçlendirdi. Hatta İkinci Dünya savaşına sebep olan kapitalist pazar kavgasının, pazarı bu merkezîyetçi devletlerin yetince denetleyemeyişine bağlandı. Kapitalist sistem sürdürülecekse (gerçi ulusçuluk anti-liberalist bir ideoloji idi) bu devletler eliyle sürdürülmeliydi. Savaş sonrasında, 1945 den itibaren ulus devletlerin ve onun toplum mühendislerinin, kendilerinden gayet emîn bir şekilde izleyebilecekleri "ulusal kalkınmacılık" olarak adlandırılan bir iktisat ideolojisi üretildi ve 1970'li yıllara kadar bu katı devletçilik planlı kalkınma adına toplumu dizayn edegeldi. Bu dönemde bizim gibi ülkelere ABD, bir eyaletmiş gibi düzenli yardımlarda bulundu. Seçkin yapı bu parayı da alıp ulusal sınırlarının içerisinde toplum mühendisliğine, yani çağdaşlaştırıcılığa devam etti. Buraya kadar siyasetleri açısından önemli bir sıkıntı da yaşamadılar.

1974 önemli bir dönemdir. Bu tarih dünyada petrol krizinin çok ciddi bir biçimde yaşandığı yıldır. Artık bizim gibi ulus devletlerin gelirlerinin önemli bir kısmı petrole gidecekti. Ama iş bununla ada bitmiyordu. Uzun bir zamandır ABD'nin ulus-devletlere bir eyaletmiş gibi yaptığı yardım kademeli olarak ve en kısa zamanda bitirilmişti. Uluslararası finans kuruluşları da kredi için esassız şartlar ortaya koymuşlardı. Sözü kısası bizim gibi üçüncü dünya ülkelerinin seçkin yapılarının önemli finansman yolları kapanmıştı.

1980'li yılların ortalarında başlayan Doğu Bloku'nun yıkılış operasyonu 1990'lı yılların başında tamamlandı. Artık bloklu, totaliter ulus devletli bir dünya ortamı gerilede kalıyordu. Olaya nasıl bakarsak bakalım "küreselleşme" olarak nitelendirilen bu gelişme, ulus devletlerin, işlerini ulusal sınırlar içerisinde götürmelerini artık imkansız hale getiriyordu. Toplum mühendisleri de ellerinin altındaki halkları gönüllüce şekillendirebil-

menin ortamını yitirmişlerdi. Bir başka deyişle merkezden planlanan bir çağdaşlaştırıcılığın modası geçmişti. Devletçi ve dolayısıyla anti-liberalist ulusçuluk ideolojisi de, katı merkezi planlarla götürülen iktisadi "ulusal kalkınmacılık" ideolojisi de artık iflas etmişti. Bunlar artık küresel ilişkiler olan demokrasi, serbest piyasa ekonomisi ve insan haklarıyla taban tabana çelişen ideolojiler ve uygulamalardı.

Seçkin Yapının Yaşadığı ve Yaşattığı Sorunlar

Bu geline nokta üzerindeki önemli sorun, toplum mühendislerinin geldiği konumdu. Kendileri için meşruiyet sebebi saydıkları çağdaşlaştırıcılık, asıl çağdaşlıkla çelişir hale gelmişti. Çünkü kendisi de bir değişim geçiren çağdaşlık bu geline noktada, bireyin öncelendiği, millî sınırların aşıp dünya ile ekonomik, sosyal/kültürel entegrasyonların yaşandığı, pratik bir ölçü olarak militarist, sivil faşizan tavır ve yapıların aşıldığı bir ortamı işaretliyordu. Sözü kısası konjonktürel gelişme çağdaşlaştırıcıları devreden çıkartıyordu.

Burada toplum mühendisleri için yapılacak iş o fildişi kulelerinden inmek, dünya ile ve kendilerinden daha fazla değişmekte ve dönüşmekte olan toplumlarıyla bütünleşmek ve bu çerçevede kendilerini yeniden konumlandırmaktır. Ama bilindiği gibi bu olmadı, yine kendisini çağdaşlaştırıcı, top-

Toplum bir kimlik, devlet bir meşruiyet krizi yaşıyor. Toplum mühendisliği bu krizi toplumla aşma yerine eline verilen yasal güçle toplumu baskı ve tehdit altında tutarak aşmaya çalışıyor. Ne var ki hem kimlik hem meşruiyet sorunu toplum dışlanarak değil, sistemin içine alınarak çözülebilir. Dayatan güç (meşruiyetini sağlayamayıp) geriye çekildiği zaman sosyal problem bütün asliyeti ile ortaya çıkar.

Ali Bulaç 28 Şubat'ın Öğretici Tarafı

"28 Şubat", sürecin en etkin aktörlerinden Tümgeneral Erol Özkasnak'ın da itiraf ettiği üzere "post-modern bir müdahale" dir. Kent hayatının çok karmaşık olduğu bu dönemde, kaba, açık ve doğrudan askeri bir müdahale NATO veya Avrupa Konseyi'ne üye olan Türkiye'yi – üstelik AB üyeliği de her zaman gündemde – bir anda bir Latin Amerika ülkesi durumuna düşürebilirdi. Müdahalenin "post-modern" vasfını öne çıkaran karakteristik özellikleri kullandığı enstrümanlardır. Bu enstrümanların başında yargı bürokrasisi, medya, büyük sermaye ve temelde her biri "Sivil Devlet Kuruluşu (SDK)" misyonuna sahip sözde sivil toplum kuruluşları önemli roller oynadılar. Hatta bu SDK'lar kendilerine "beşli çete" adını vermişlerdi. 28 Şubat'ın muktedir generallerinden biri olan Güven Erkaya'nın tanımladığı gibi bunlar "silahsız kuvvetler"di. "Silahsız kuvvetler" deyimi, askerlerle benzer düşünce ve amaçları paylaşan "sivil güçler" in askeri karargahta çizilmiş ana stratejiler doğrultusunda hareket etmesini öngörmektedir. Bunun "bir görev" olduğunu yine kamuoyuna medya telkin ve propaganda etmiştir. (Bkz. Hürriyet Gazetesi, 20 Aralık 1996)

Silahsız kuvvetler deyimi silahlı kuvvetlerin amacını görünürde sivil yöntemlerle ve sivil aktörlerle gerçekleştirmek demektir. Darbeyi "post" kılan özellik budur. Sivillerin aktif olarak katıldığı süreçtir bu. Bir şeyi deyişle etti ki, bu ülkede birtakım askerlerden çok siviller de askeri darbe heveslisidirler ve bunların hiçbir zaman demokrasi gibi bir kaygıları ve idealleri olmamıştır. İşte bu açıdan bakıldığında 12 Eylül ile 28 Şubat arasında mahiyet farkından değil yöntem ve süreç farkından sözedilebilir.

Bir başka açıdan bakıldığında, 28 Şubat'ın gerçekleşmesiyle "ikinci nesil islamcılar"ın dönemi de kapanmış oluyordu. Çünkü 28 Şubat'ın tehdit ola-

lanı ise buna yan çizme potansiyeli ile dopdolu bir grup olarak görmeye devam etti. Ama bu açıklama kimseyi tatmin etmiyordu.

Türkiye gibi ülkelerde asıl problem de burada başladı, seçkin yapı kendini önemli gelecek bir proje geliştirdi. Bu, güvenlik sistemi idi ve kendisi de bunun için vardı. Şüphesiz güvenlik bütün toplumlar için önemli bir sorundur. Ne var ki söz konusu ettiğimiz sistem güvenlikten öte bir "güvenlikçi" sistemdir ve burada sorunlar yeniden kurulur, bazı güvenlik sorunları doğrudan veya dolaylı sistemin bir parçası olarak ortaya çıkar. Mesela buna göre ülke çevre düşman komşularla çevrilidir, içeride de toplumun önemli bir kesimi düşmandır. Bir başka deyişle sokaktaki her insan sisteme karşı suç işlemeye namzettir. Demokrasi, hak ve özgürlükler gibi modern değerler bile hizim toplum için değildirler. "Bizim kendimize özgürlüklerimiz vardır", onun için de bu modern değerleri genel geçer bir düzlemde sonuna kadar savunmak sisteme kem gözle bakmak demektir.

Ne var ki bu güvenlikçi mantık, seçkin yapıyı ne dışarıda küresel dünyada ve ne de içeride toplum nezdinde beklenen bir yere oturtmuyor. Ülkeler arasındaki yarışmada istenen noktaya getirmediği gibi içeride toplumunu insanca yaşatma limitlerini yakalayamamaktadır. Ülke nüfusunun en az dörtte biri açlık sınırının altında yaşamakta, gayri safi milli hasıladan kişi başına düştüğü kabul edilen 3 bin dolar insanca paylaşamamakta, düşünce suç sayılmakta, müslüman halkının pek çok yaşam ve kurumsallaşma biçimi meşruiyet dışı sayılmaktadır.

Gelinen noktayı tatmin edici bulmamış olmaları ki gelişmeye karşı gösteriler tepkiler halktan değil daha çok seçkin yapıdan gelmekte, bu pozitif bir tepki olmadığından dolayı da mantıklı olmayan davranışlara dönüşmektedir.

Değişim Karşısındaki Tepki Biçimleri ve Resmi İrtica

Sosyologlarımızdan Mümtaz Turhan'a göre kültürel değişim beraberinde sorunlar getir-

mekte, karşı tepkiler oluşmaktadır. "İrtica" adı verilen bu "yerli hareketler" bazen halktan, bazen de varlığını tehlikeye düşüğünü varsayan hakim gruptan gelir(s.131). Halktan yani çağdaştırılıp değiştirilenlerden gelen tepki genellikle ya değerlerinin yozlaştırıldığına ilişkin bir kanaate dayanmakta ya da yapılan değişikliklerde sağlanan sonucun problemlerini çözmediğine inanmasından kaynaklanmaktadır. Halbuki buna karşılık hakim sınıfın halka karşı gösterdiği tepki (beklenen sonucun alınmayışına halk ne kadar sebep gösterilirse gösterilsin) kendi konumunu korumaya yöneliktir.

Sosyal psikolojinin verilerinden de yararlanarak bir tiplene yapmak gerekirse, sosyal-politik değişim karşısında halkın gösterebileceği tepki pozitif (yani anlamlı, mantıklı) bir tepkidir ve olup bitenlerden tatmin olamamaya bağlıdır. Çözüm de halkın tatmin edilmesinden geçer. Bu arada altını çizerek belirtelim ki, tüm olumsuzluklara rağmen ülkemizde tepki halktan gelmemekte, seçkin sosyal psikolojik konumu itibarıyla öyle varsaymaktadır. Meselâ 28 Şubat, Refah Partisi'nin, önceki bütün söylemini terkedip sisteme entegre olduğu bir dönemde yapılmış, hareket eylemini sistemin tehlikeye sokulduğu var sayımı üzerine oturtmuştur.

Hakim sınıfın tepkisi bir negatif (dolaylı, ters) tepkidir, bir başka deyişle tepki göstermesi gerekineyenlerin tepkisidir. Dolayısıyla bu anlamlı değildir, tabiri caizse bir mazeret uydurmadır. Eğitimi dökülen bir ülkede "başörtüsü gibi bir tehlikeyden dolayı eğitim yapamıyoruz", "irticai sermaye ekonomik hayatı tehlikeye sokuyor" anlamında beyan ve eylemler bir negatif tepki biçimidir. Ne gerekçeler o alanın gerçek sorunudur ve ne de amaç o alanda rasyonel verimini artırmaktır. Çağdaştırmacıların artık bu alanın yegane değeri sayılan demokrasi yerine cumhuriyetçiliğe sarılması olmalarının sebebi de budur. Çünkü her şeye rağmen cumhuriyetin içi seçkin bir mantıkla doldurulabilir. Konjonktürel ve toplumsal olarak sıkışan seçkin yapı kendisine süreklilik kazandıracak yeni yollar bulmaktadır ki 28 Şubat hareketi Türkiye'de böylesi bir negatif tepki hareketidir.

rak tanımladığı "öteki" bu projeyi elverişli kılıyordu. Belli dini ve muhafazakar duyarlılığı olan kitleleri siyasette, iktisadi ve sosyal hayatta temsil etmek üzere ortaya çıkan örgütler ve aktörler, ülkenin bütününe içine alarak kapsamda çoğulcu bir siyasi proje sunmakta ve topluma, hukukun üstünlüğü yönünde bir bilinç çerçevesi sunmada isteksiz veya yetersiz kaldılar. Bu yönde çalışan, araştıran ve fikir üreten müslümanlara da şiddetli tepki gösteriyorlardı. Basit bir örnek, Medine Vesikası en sert tepkiyi laik kesimlerden çok birtakım islami çevrelerden gördü.

Söz ve yetki sahibi islami güçler ve çevreler, ülkenin monolitik karakterini tek tipçi merkezi hantal yapısını – bu zaten başlı başına çatışma nedeniydi – köklü bir reformdan geçirmek yerine kendi ellerinde olduğu takdirde iyi sonuç vereceğini düşünüyorlardı. Sözelimi RP, izlediği ekonomi politikalarında nisbi başarı elde etmesine rağmen sonradan aleyhinde fırsat kollayan güçlerin de açıkça itiraf ettikleri üzere "başarısızlığın islamileştirilmesi" senaryosuna sanki yardım etmek istemiş gibi akıl almaz "politik hatalar" yaptı. 28 Şubat süreciyle birlikte bu geniş kesimler insan hakları ve demokrasi bağlamında büyük mağduriyetlere uğradılar, fakat aynı zamanda o güne kadar izledikleri politikaların ve kullandıkları yöntemlerin çok sağlıklı olmadığını da zımnen anlamış oldular. Bu açıdan 28 Şubat, dolaylı yoldan da olsa öğretici oldu.

Açıkça itiraf etmek gerekirse, islami çevrelerin 1950'den bu yana iktisadi ve ticari hayat, eğitim ve siyaset için geliştirdikleri projeler test edilmiş değildi. Bu projelerin ne kadar tutarlı, ülkenin ve dünyanın geldiği noktada ne kadar doğru ve kalıcı olduğu 28 Şubat sürecinde anlaşılmış oldu! Ben daima hirsızın birinci derecede rol oynadığını düşünüyorum, "proje" diye öne sürülen şeyler sözünü ettiğimiz gerçeklere uygun olsaydı, elbette 28 Şubat süreci bu kadar kolay işlemeyebilirdi. Bütün çelişki ve suçu başkasında aramamak gerekir. Sufilerin dediği gibi "bazen kahardan lütuf doğar".

Ali Buluç: Zaman Gazetesi yazarı

Bir Seçkin Sorun Olarak 28 Şubat

28 Şubat için ortaya konabilecek en önemli yargı herhake ülkemizde iflas eden seçkinliğe ait bir "siyasal irtica hareketi" olmasıdır. Ne var ki o, yavuz hırsız misali kendi vasfını toplum aynasında görmüştür. Üstlendiğini düşündüğü siyasal yapılanmanın altın çağı saydığı günlerine geri dönme ve toplumu döndürme özlemi bu irtica tanımlamasında kullanılabilecek önemli bir argümandır. Çünkü onlar bugünlere değişim sürecinin bir halkası olarak değil, nihai bir sonucu gözüyle bakmaktadırlar.

28 Şubat'ın askeri sivil toplum mühendisleri sistemi bazında rejimin, güven bazında toplumun dengesini bozmuşlardır. Arkasından da toplum baskı altına alınan bu ülke mevcut vesayetten de cesaret alan bir hezimce soyulanmıştır. Bu düşünceyi uslu ortuk karincilerden değil, gayet açık argümanlardan çıkarmak mümkündür. Bir medya patronu banka boşaltmaktan sorgulandığı zaman, bir işadamı grubu basına verdiği tanı sayfalık bir ilanda özet olarak "rejimi korumaya (!) destek vermiş bir medya patronunun banka boşaltmasının sıradan bir kimsenin (meseli herhangi bir Anadolu holding yönetim kurulu başkanının) yolsuzluğu gibi düşünülmemesi gerektiğini" ifade etmekten çekinmemişlerdir. Aslında bu mantık seçkin yapının rejimi korumak için çağdaş normları içinin boşaltılabilirliği mantığının bir uzantısı idi. Vaka bu süreç içinde Anayasada cumhuriyet rejiminin içeriği olarak gösterilen sosyal, demokratik, laik, hukuk ilkelerinin içi ihtiyaç duyulan yerlerde büyük çapta boşaltılmıştı.

Toplum mühendisliğinin ikinci önemli alanı sayılan toplumsal güvenlik tahrip oldu. Bir kesimin bir kesime karşı kullandığı, birilerinin en yakınına jurnalleyerek parsa topladığı bir ortam güvenlikli (hele söylemin gereği olarak çağdaş) olamaz. Amirini tehditle işini yürüten memurun, hemcinsinin ağzını kapayan bayanın, militarizmi alkışlayan demokrat tipinin, ortada bir yasa yokken icraatına sahte bir hukukilik kılıfı giydirmeye çalışan idarecinin ortamı, bütün bunlar hayali bir siyasal güven adına yapılmış bir toplumsal güven-

sizlik ortamıdır.

28 Şubat seçkinlerinin bu olumsuz tablosunu "başörtüsü ile mücadele" eyleminde örneklendirebiliriz. Burada "niçin başörtüsü?" sorusundan, hangi hukukî, hangi siyasal bir mantığa dayandığına, bununla ne sağlanmak istendiğine kadar bir düzine sorunun hiçbirinin sağlıklı cevabı yoktur. "Bu yasaların gereğidir" diyen idare, toplumun hukuka saygısını hayali bir yasa üzerinde harcamaktan çekinmemiştir. Hayali, çünkü bu yasa metni, başlangıçta muhayyel bir "kural", bazen "yönetmelik", bazen "kanun"(!), bazen bir anayasa emri olarak takdim edilmiş, bir yüksek yargı kurumunun yorumu yasa yerine konulmuş, yine de sıkışkan yerde laik müfidler imdadına çağırılmış, aynı tutarsızlık başörtülü öğrenci cezalandırılırken de sürmüş, *eğitimi sahote etmek* gibi dayanaksız gerekçelerle sürdürmüş, daha sıkışıldığında da terörist intihamelesi yapılmış, PKK ile ilişkilendirilerek sonuç (!) alınmıştır... Böylece de "erdemlilik" olarak tanımlanan cumhuriyet böylesi bir *enlemisizlikle* korunmaya çalışılmıştır.

Gerçekten Keyder'in de belirttiği gibi toplum bir kimlik, devlet bir *meşruiyet krizi* yaşıyor. Toplum mühendisliği bu krizi toplumla aşma yerine eline verilen yasal güçle toplumu baskı ve tehdit altında tutarak aşmaya çalışıyor. Ne var ki hem kimlik hem meşruiyet sorunu toplum dışlanarak değil, sistemin içine alınarak çözülebilir. Dayatmacılıkla sağlanan çözümler hiçbir zaman kalıcı olamazlar. Dayatan güç (meşruiyetini sağlayamayıp) geriye çekildiği zaman sosyal problem bütün asliyeti ile ortaya çıkar. Din bunun en güzel örneğidir. Din öldürülmüş ve gömülmüş sayılıyordu. Seksen yıl sonra ayakta duran dinin toplum mühendisliği tarafından hortlak veya hayalet, başörtüsünün de bu öldürdüğünü sandığı hortlağın en belirgin kisvesi sayılmasının nedeni budur.

28 Şubat Toplum Mühendisliğinin Sonu

Göründüğü kadarıyla 28 Şubat bitmiştir. Devletin gücünü ve bütün kutsallarını söz konusu programın altına dayanak olarak süren seçkinlerinin onun "cumhuriyetin başından beri sürdüğünü" ve

"gerekirse bin yıl sürebileceğini" beyan etmelerine rağmen fiiliyatta kendi kendini bitirmiştir. Aktif destekçileri özellikle sivil hayatta ülkeyi talan etmek suçundan yakayı ele vermişlerdir. Bu milli, insani ve çağdaş olmayan projenin sürdürülmesi mümkün değildir. Siyasal hayatta meşruiyet için yalnızca yasal dayanak da yetmemektedir.

Esasen sivil kanattan daha duyarlı çıkan askeri kanat, emekli generaller aracılığıyla 28 Şubat'ı tartışmaya açmıştır. Hareket bir savunma ortamına girmiş bulunmakta, hatta sivil birliklere "bölük dur" komutu anlamına gelecek ifadeler kullanılmaktadır. Ne var ki sivil birlikler "dur" komutunu duyma mesafesini çoktan açmışlar, aldıkları talimatı birin yerine beş katarak yerine getirmeye, sivil faşizan inisiyatif alanlarını genişletmeye çalışmaktadırlar. Sıradan bir müfettiş eğitim kurumları üzerinde bir hukuki denetlemenin ötesinde bir korku ve göz dağı verebiliyor, sağlık derecesi nedir bilinmez ama bu eylemlerine belli odakları hala referans göstermeye devam edebiliyor.

28 Şubat ülkede pek çok şeyi altüst etmiştir. Köprünün altından pek çok su akmış, asıl siyasiler halkın güvenini büyük çapta yitirmiş, kendilerinden bir çözüm beklenen merci olmaktan çıkmışlardır. Her ne kadar toplum, her zamanki basiretliliğini gösterip silahlı kuvvetleri (bir 28 Şubatçı generalin deyişiyle) bir "post-modern darbe" ile özdeşleştirmemişse de tarihi istisnalardan birinin yaşandığı kanaatine varmıştır. Çünkü toplum ülkenin en büyük yağmasının böyle bir vesayet altında da ve üstelik insanların sindirildiği bir ortamda gerçekleştiğini görüp, deyim yerindeyse bir sivil cuntaya alet edildiği düşüncesine ulaşmıştır.

Evet 28 Şubat muhtemelen bitiyor, ama arkada bıraktığı tahribat yıllar sürecek. Bir 28 Şubatçının ifadesiyle kimsenin burnu "kananmıştır", ama sistemi ve toplum çok kan kaybetmiştir.

Sonuç

Yazımızı Türkiye'deki seçkinliğin 28 Şubatçılıkla sınırlı olmayı dağa genel bir değerlendirmesiyle noktalayalım. Çünkü ülkenin yaşadığı ve yaşayabileceği yegane sorun 28 Şubat değildir. Bir başka

ifadeyle açılması gerekli olan seçkinci yapıdır, çağdaş hule gelmiş o seçkinci yapı açılmadığı sürece daha nice '28 Şubat'lar yaşanabilir.

Çağlar Keyder'in de kaydettiği gibi Türkiye'de devlet seçkini, gücünü bürokrasinin tarihten gelen özerkliğine borçludur, dolayısıyla gücünü devam ettirmek için özerklik görünümünü sürdürmeye, yani kendini mülk sahibi sınıflardan bağımsız olarak tanımlamaya mecbur hissetmektedir. Devlet eliti güçlü devletin mevcudiyetinin temelinde yatar; güçlü devlet geleneğinin devamı için gerekli ideolojik ve yönetsel ağırlık bu elitin kendi oyun alanını savunmaya yönelik bilinçli faaliyetleri olmadan süremez. Devlet elitinin gündeminde her zaman devletin gücünü sürdürmek, devletin kadisiyetinin sorgulanmasını önlemek, ulusal birlik ve çıkar kavramını tartışmanın üstünde tutmak gibi ilkeler yer alır. Devletin gücünü ve faaliyet alanını hukuki bir çerçeveye içinde sorgulayabilme hakkı bu anlayışa yönelik bir tehdit olarak görülür. Bunun için salt siyasal (seçme, seçilme, vb. gibi) haklar bu tabloyu değiştirmeye yetmemektedir. Önemli olan devlete karşı özel alanla ilgili medeni hakların hukuki çerçeveye garantiye alınmış olmasıdır(s.151).

Demek ki kendini devletle özdeşleştirmiş seçkinliğin asıl kaygısı da, kendini pek çok noktada devre dışı bırakacak, medeni hakların rayına oturduğu bir sivil/medeni toplumun oluşmasıdır. Türkiye için ufukta henüz bir belirti gözüküyorsa da dünyanın genel değişim sürecinin yönü kaçınılmaz olarak buna doğrudur. ■

NOT: Bu makalede referans alınan eserlerden birkaçı:

- 1-Çağlar Keyder, *Ulusal Kalkınmacılığın İllanı*, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.
- 2-Münir Turhan, *Kültür Değişimleri*, Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.
- 3-Murat Belge, *Türkiye: Dönüşüm Neresinde*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1992.
- 4-Şerif Mardin, *Befüzümüzün Sırdı Nereye Oluyor: Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim Yayınları, 1992.